

ASPECTE ALE VALORIFICĂRII INTELIGENȚELOR MULTIPLE LA ORELE DE LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ

Grigore CANTEMIR,

conferențiar universitar, doctor în filologie
(Universitatea de Stat „Alecru Russo” din Bălți, Republica Moldova);

Mariana VOVC,

profesoară
(Colegiul Pedagogic „M. Eminescu” din Soroca, Republica Moldova)

25

Glottodidactica, Anul III, vol. 2, 2012

Abstract

Gardner's theory of multiple intelligences has drawn educators' attention due to the fact that, as its author mentioned himself, all of us "are not the same, all of us don't have the same kind of mind, for most people education is more effective if these differences in activity and mental capacity are taken into account, rather than being ignored".

In the following, we bring about a number of arguments and techniques that prove the necessity of using this theory, which undoubtedly increases the number of interactive methods in teaching the Romanian language and literature.

Keywords: *the theory of multiple intelligencies, technique, interactive method.*

Rezumat

Teoria inteligențelor multiple a lui Gardner a atras atenția pedagogilor datorită faptului că, așa cum menționează însuși autorul ei, noi „nu suntem toți la fel, nu avem toți același fel de minte, la majoritatea oamenilor educația este mai degrabă eficientă, dacă se ține seama de aceste diferențe în activitatea și capacitatea mintală, decât dacă sunt ignorate”.

În prezentul studiu, se aduc o serie de argumente și tehnici în favoarea valorificării acestei teorii, care, indubitabil, sporește numărul metodelor interactive în procesul de predare a limbii și literaturii române.

Cuvinte-cheie: *teoria inteligențelor multiple, tehnică, metodă interactivă.*

Care ar fi rostul folosirii acestei teorii la ora de limba și literatura română? Răspunsul îl aflăm în afirmația lui H. Gardner: „Este de cea mai mare importanță să cunoaștem și să dezvoltăm toată diversitatea de inteligențe umane și toate combinațiile de inteligențe. Dacă recunoaștem acest lucru, credem că vom avea cel puțin o mai bună șansă de a ne ocupa, în mod adecvat, de problemele pe care le întâmpinăm în viață”¹.

Provocarea pentru profesorul contemporan este să utilizeze cât mai eficient avantajul pe care îl conferă faptul că fiecare elev prezintă nu o singură inteligență, ci „profiluri de inteligență”². Scopul este clar: elevul ar trebui să fie capabil să se dezvolte la maximum, în conformitate cu propriul potențial. Această perspectivă permite individului să „manifeste transformările și modificările percepțiilor individuale” și „să recreeze aspecte ale propriilor experiențe”³.

Prin urmare, nu există activitate posibil de realizat cu un singur tip de inteligență, după cum nu există persoane care să aibă dezvoltat un singur tip de inteligență. Supoziția lui H. Gardner ne dă posibilitatea nouă, profesoriilor, să-i înțelegem pe elevi, căci ne putem concentra pe ceea ce fac ei bine, și

nu pe ceea ce nu pot face. Prin înțelegerea teoriei lui H. Gardner, „îi putem ajuta pe elevi să învețe fără teamă paralizantă de eșec, după puterea fiecăruia, ca să-și direcționeze și să-și formeze stilul optim de învățare, să aibă rezultate bune la diferite evaluări, inclusiv cele pe care i le rezervă viața”⁴.

Premisa că abilitățile cognitive sunt multiple ne convinge că ele reflectă și modalități diferite de a interacționa cu literatura și magia cuvântului poetic, de a afla, în spațiul lor, răspunsuri pentru aspirații, de a descoperi ineditul și a surprinde miracolul creațiilor literare în multitudinea aspectelor pe care le posedă. Deseori, inefabilul operei literare se descoperă în condiții strict individuale, când elevul, trăind aventura cunoașterii, pătrunde insistent în intimitatea textului și descoperă enigmele prin analiza aspectelor interioare ale personajului (inteligenta intrapersonală), prin analogii și crearea diagramelor (inteligenta logico-matematică) etc.

Experiența ne-a demonstrat că, în contextul actual al limbii și literaturii române, valorificarea tuturor tipurilor de inteligență și combinarea acestora condiționează succesul și progresul școlar, permite elevilor să găsească soluții pentru diferite tipuri de probleme, or „literatura înseamnă cunoaștere, descoperire, participare afectivă, ipostaze și soluții născute din nevoia fundamentală a spiritului uman de a prinde sensul lumii”⁵.

Succesul „școlărește” fructul colaborării dintre profesor și elev în scopul soluționării problemelor comune, prin satisfacerea propriilor necesități de dezvoltare. Este vorba de așa-zisul parteneriat în procesul educațional, care, în cazul nostru, nu se reduce numai la o orientare spre asimilarea de către elevi a cunoștințelor pe care le pune la dispoziție știința, ci trasează itinerarul de dobândire individuală prin valorificarea inteligențelor dominante.

Dat fiind faptul că „școlile, așa cum zicea I. A. Comenius, sunt ateliere în care se face Lumină”, putem spune că aplicarea acestei teorii răspunde cerințelor privind dezvoltarea învățării active și creative, a atitudinii activ-participative a elevilor, le oferă posibilitatea să muncească motivat și să abordeze original unele probleme. „Astfel, sentimentul de respect față de sine, care se acumulează în urma unei munci bine făcute, încurajează elevul să accepte provocări care mai înainte ar fi putut să-l intimideze”, crede H. Gardner.

Specialiștii în domeniu au constatat că rezultatele unui demers didactic depind, în mare măsură, de personalitatea elevului. Deseori, suntem nemulțumiți de faptul că unii elevi nu se pot încadra în activitatea de predare-învățare. Și atunci ne întrebăm: care este itinerarul metodologic pe care trebuie să-l parcurgem în vederea activizării tuturor elevilor? Ideea lui H. Gardner că cele opt centre de inteligență sau opt aptitudini de bază determină randamentul asimilării cunoștințelor, angajării intelectuale, interiorizării și explicării realităților, exprimării cunoștințelor acumulate, semnaleză profesorului interfața metodologică pe care trebuie s-o creeze prin situațiile propuse la clasă, pentru a ajuta elevii „să întâlnească acea combinație de inteligențe care asigură executarea cea mai eficientă a unei sarcini”⁶.

Varietatea de metode și procedee pedagogice conduc spre rezultate diferite, în funcție de particularitățile psihologice și individuale ale elevului. Ele determină receptarea și interpretarea diferențiată a mesajului didactic și prezintă un argument esențial al tendinței actuale de individualizare a educației. Pentru a proiecta condițiile cele mai potrivite de desfășurare a demersului educațional centrat pe elev, e bine să cunoaștem profilul de inteligență al fiecăruia. Nu putem ignora adevărul exprimat de A. Bolboceanu: „Cunoașterea elevului este o condiție a educației de calitate, care presupune proiectarea procesului pedagogic în conformitate cu particularitățile psihologice individuale ale elevului”⁷.

Cele menționate orientează spre gândul că, fiind toți atât de diferiți, ne putem afirma printr-un „aspect de unicitate” și este oportun a stabili tipul de inteligență predominant al elevilor, ceea ce ar conduce spre selectarea strategiilor adecvate stilului de învățare al fiecăruia. A. Bolboceanu menționează: „Cunoașterea stilurilor cognitive permite profesorilor să acordeze tehnologia învățării cu particularitățile elevilor. Totodată, îi poate ajuta să-și cunoască părțile „forte” și dificultățile ca să le depășească⁸.” Creându-i elevului posibilitatea „de a se găsi pe sine”, de a se afirma, îl vom plasa în postura de agent al descoperirii soluțiilor.

Noi am zice să aprindem acea „flacăra interioară” care transformă ora de limba și literatura română în cetate spirituală, unde se colaborează rezultativ, se construiesc raționamente, se trăiesc emoții estetice iradiate de textul artistic și e posibilă „schimbarea la față”.

Prin teoria inteligențelor multiple, H. Gardner pledează pentru o școală cu adevărat centrată pe individ, care să mobilizeze resursele individuale. Potrivit psihologului, „toți indivizii normali posedă fiecare din aceste inteligențe într-o anumită măsură. Ceea ce îi diferențiază este gradul lor de dezvoltare și măsura unică a combinării lor”. Proiectarea lecțiilor, din această perspectivă, solicită implicare și creativitate, pentru a oferi fiecărui elev „o identitate” valorizată în funcție de succesele sau aptitudinile sale pentru anumite activități.

Cum să obținem implicarea activă a tuturor elevilor la modul real? Este o problemă. Urmează să ne axăm pe cea dominantă, pentru a o transforma în modalitate reușită de receptare și interpretare a fenomenelor literare. Totodată, dacă înțelegem că fiecare om are combinații diferite de inteligențe, care funcționează în mod complex, ne dăm seama că vom pune accent pe activități ce vor încuraja utilizarea, dezvoltarea și consolidarea lor.

De aici și din alte contexte semnificative deducem că, valorificând aceste „daruri” la ora de limba și literatura română, dezvoltăm competențe, orientate, în totalitatea lor, spre punerea în practică. Îmbinarea armonioasă a competențelor cu inteligența predominantă aduce beneficii, deoarece funcționează triada: Mă cunosc-Știu-Aplic. Cu alte cuvinte, valorizarea intelectului multiplu ajută elevului să parcurgă un drum al căutărilor, al trăirilor sufletești, prefăcând povara cunoașterii într-o plăcere folositoare unui suflet plin de curiozitate.

În acest scop, ne-am gândit că e bine să acceptăm următoarea strategie: să oferim elevului o varietate de contexte, astfel încât diferite tipuri de inteli-

gență să se manifeste la nivel optim, să devină o cale de receptare și interpretare a textului artistic, o situație de învățare valabilă și eficace, care îndeplinește două condiții: interne și externe. Este vorba despre conceptul motivației învățării care se raportează la factorii intrinseci (predispoziția, capacitățile, mecanismele de învățare, care depind întru totul de persoana ce învață, dar pe care profesorul este obligat să le cunoască, să le depisteze prin diferite investigații pedagogice) și la factorii extrinseci (stimulenții selectați de către profesor).

În „Ghid de implementare a curriculumului modernizat pentru treapta liceală”, se menționează că „toate tipurile de texte studiate și toate tipurile de lucrări pe care le scrie elevul în anii de liceu țintesc direct formarea competenței de a realiza creativ propriul potențial intelectual în procesul de lectură, interpretare și producere de text”⁹. În acest scop, se propune „exploatarea judicioasă a celor opt inteligențe: spațial-vizuală, naturală, cinetică, logică, lingvistică, muzicală, intrapersonală, interpersonală”. Autorii concretizează: „Pedagogia modernă dispune de suficiente dovezi că învățarea se îmbunătățește drept urmare a utilizării unui repertoriu larg de strategii de gândire”.

„Sunt mai multe drumuri ce duc spre vârful muntelui,” spun înțelepții. De aceea ne aflăm în permanentă căutare și nu pierdem din vedere nici pentru o clipă scopul pentru care am pornit în această călătorie: să folosim inteligențele multiple ale elevilor prin variate metode interactive, pentru a dezvolta „competențele reclamate astăzi de societatea ce așteaptă un absolvent pregătit „pentru viață”¹⁰. I. Neacșu, în lucrarea „Metode și tehnici de învățare eficientă”, arată că nu este suficient ca elevul „să știe”, ci trebuie abilitat să facă să știe, adică „să știe să învețe”, să se poată folosi, în situații noi, de cunoștințele și deprinderile dobândite, să facă legături logice și transferuri. Adesea, ne întrebăm: Ce se poate face pentru a consolida și a educa „fațetele înzestrării”? Este esențial să extindem orizontul posibilităților de învățare dincolo de metodele tradiționale. Vom răspunde și cu o frumoasă aserțiune a lui H. Gardner: „Îmi doresc, pentru copiii mei, ca aceștia să înțeleagă lumea nu numai pentru faptul că ea este fascinantă și mintea omului este curioasă. Vreau ca ei să înțeleagă lumea altfel, încât să o poată face mai bună. Cunoașterea nu este același lucru cu moralitatea, dar, dacă vrem să evităm greșelile anterioare și să avansăm pe direcții productive, trebuie să fim în stare să înțelegem. O parte importantă a acestei înțelegeri constă în a ști cine suntem și ce putem face. În ultimă instanță, trebuie să sintetizăm pentru noi înșine ceea ce înțelegem. Într-o lume imperfectă, pe care o putem influența în bine sau în rău, conștientizarea faptului că orice încercare contează este cea care ne definește ca ființe umane”.

Deducem ideea necesității stringente de a desfășura lecția, utilizând un spectru larg de modalități: muzică, învățare prin descoperire și cooperare, joc de rol, reflecție interioară etc.

Experimentul de cercetare a pornit de la convingerea că instruirea diferențiată răspunde cel mai bine nevoilor de învățare ale elevilor. În continuare, vom descrie cum am lucrat pentru a verifica ipoteza de la care am pornit.

La început, am selectat, din literatura de specialitate, cele mai accesibile și mai eficiente recomandări referitor la subiectul în discuție. În acest context, am face o remarcă: chiar și cercetătorii renumiți au nevoie de o anumită orientare, pentru că „nimic nu se naște din nimic”.

În toate izvoarele consultate, am atestat următoarele indicații: atunci când vrem să elaborăm un proiect de lecție din perspectiva acestei teorii, trebuie să ne punem o serie de întrebări care ne vor ajuta să descoperim cum putem implica tot mai multe inteligențe la oră, cum putem activa un număr maxim de abilități cognitive:

Cum pot să folosesc cuvântul scris sau vorbit la oră?

Cum pot să includ calcule, gândirea critică, clasificări în cadrul lecției?

Cum pot să folosesc culorile, graficele, desenul în diferite momente ale lecției?

Când pot să folosesc ritmuri diverse, muzica?

La ce moment al lecției ar fi potrivit un exercițiu de învățare bazat pe mișcare, dramatizare?

Când este important să utilizez timpul și spațiul de învățare în mod individual?

Când folosesc lucrul în perechi și în grup?

Când pot să utilizez tipare, clasificări și diverse asociații cu mediul înconjurător, cu viața de fiecare zi?

Cum pot motiva elevii să coopereze în învățare?”

O altă secvență a experimentului a fost abordarea, din perspectiva inteligențelor multiple, a textului „Povestea lui Arap Alb” de I. Creangă, cercetat în cadrul unității de învățare „Genul epic și speciile lui”. Am luat în considerație indicațiile altor practicieni expuse în literatura de specialitate, sursele Internet și am diversificat competențele urmărite în funcție de tipul de inteligență vizat:

Dimensiuni ale inteligenței	Competența
Inteligența verbal-lingvistică	Utilizarea scrisului sau a exprimării verbale pentru caracterizarea personajului.
Inteligența logico-matematică	Utilizarea structurilor logice, a graficelor, a formulelor pentru prezentarea însărcinării.
Inteligența muzical-ritmică	Utilizarea sunetelor, a unor ritmuri, a unor melodii care să exprime conținutul secvenței narative.
Inteligența vizual-spațială	Folosirea desenului, pentru a reprezenta portretele personajelor sau pentru a conceptualiza spațiul.
Inteligența corporal-chinestezică	Folosirea codurilor nonverbale pentru a exprima conținutul textului.
Inteligența naturalistă	Folosirea informațiilor referitoare la particularitățile psihice și comportamentale în vederea încadrării personajului într-un tip de comportament.
Inteligența interpersonală	Folosirea informațiilor din psihologie pentru a defini relațiile dintre personaje.
Inteligența intrapersonală	Utilizarea reflectării ca mod de conștientizare a semnificațiilor textului.

Elevii au fost repartizați în grupuri, în funcție de tipul de inteligență dominant.

La etapa de realizare a sensului, am indicat sarcini de lucru și fiecare elev a avut posibilitatea să-și aleagă una dintre cele două propuse, activând într-un centru:

1. Inteligența verbal-lingvistică („Lingviștii”):
Explicați, sub forma unui monolog al personajului principal, semnificația drumului parcurs de el.
Alcătuți un text intitulat „De vorbă cu Harap-Alb”.
2. Inteligența logico-matematică („Matematicienii”): Analizați limitele și calitățile personajului, scoase în evidență de probele depășite.
Reprezentați grafic coordonatele Binelui și Adevărului, valori descoperite în timpul pelerinajului.
3. Inteligența muzical-ritmică („Muzicienii”):
Redați, prin intermediul ritmului sau al unei melodii, trăirile sufletești ale personajului în diferite secvențe narative.
Selectați un fragment muzical potrivit pentru finalul operei.
4. Inteligența vizual-spațială („Pictorii”):
Imaginați-vă o hartă care ar ilustra călătoria eroului.
Desenați pe un poster portretele personajelor sau anumite scene care v-au impresionat.
5. Inteligența corporal-chinestezică („Actorii”):
Mimați, sub forma unui joc de rol, dialogurile eroului cu celelalte personaje.
Însenați întâlnirea unui tânăr contemporan cu Arap-Alb.
6. Inteligența naturalistă („Naturaliștii”):
Pornind de la informațiile referitoare la particularitățile psihice și comportamentale din text, încadrați personajul într-un tip temperamental.
Concretizați trăsăturile eroului și plasați-l în sfera unui semn zodiacal.
7. Inteligența interpersonală („Jurnaliștii”):
Definiți relațiile eroului cu celelalte personaje, folosind informații din psihologie.
Improvizați un posibil interviu cu actantul operei.
8. Inteligența intrapersonală („Analiștii”):
Alcătuți o maximă despre cunoaștere.
Scrieți o pagină dintr-un potențial jurnal de călătorie al personajului.
După ce elevii și-au achitat sarcina, moderatorul desemnat comentează produsul elaborat. Prezentăm secvențial răspunsurile elevilor:
„Sunt tânăr și curios, vreau să aflu rostul acestei vieți și să trăiesc aventura cunoașterii. Cum trebuie să fiu? Pe ce să pun preț? Ce se află dincolo de liniștea împărăției tatălui meu? Vreau să aflu, vreau să mă afirm, vreau să spun lumii că acesta sunt eu. Am pornit la drum lung și fascinant, care, până la urmă, a fost unul al destinului și al schimbării mele existențiale, al descoperirilor și al prieteniei adevărate, al căderilor dureroase, dar și al izbânzilor frumoase.

Am fost naiv și am crezut în omul spân. Am neglijat sfatul părintesc și am suferit, dar a fost o învățătură bună pentru viitor. Acest drum m-a învățat nu numai să fiu precaut și mai puțin credul, dar și ce înseamnă a face un bine, a avea prieteni adevărați, a te îndrăgosti. Am fost un explorator și sunt mândru că am descoperit lumea în toate aspectele ei, am aflat ce înseamnă Binele și Adevărul. Sunt bucuros că am înțeles care este principiul cel mai important al vieții: să multiplic Binele pe pământ” (Inteligența verbal-lingvistică).

Elevii din grupul inteligenței logico-matematice au analizat limitele și calitățile personajului, reprezentându-le în felul următor:

Limite	Calități
Încalcă sfatul părintesc; refuză experiența maturilor.	Se mobilizează; Are puterea de a-și asuma propriile erori.
Concluzie:	Concluzie:
Neascultarea e cauza suferințelor.	Viața este o luptă, trebuie să ai puterea de a te ridica chiar și atunci când ai căzut și-ți pare că nu mai ai nici o șansă.

Cei cu inteligența dominantă vizual-spațială, după un excurs atent în conținutul lucrării, au marcat „semnele” cu valoare simbolică ale drumului, care au influențat destinul personajului. Ei au reprezentat pe un poster drumul spre curtea Împăratului Verde cu toate „capcanele” lui (codrul-labirint, Spânul, fântâna), apoi ramificațiile acestui traseu: spre Grădina Ursului, spre Pădurea Cerbului, spre curtea Împăratului Roș. Toate detaliile incluse sunt sugestive pentru evidențierea ideii că acest pelerinaj simbolic a însemnat nu numai explorarea unui spațiu nou, dar și destin, aventură, metamorfoză, deci traiectoria lui este inițiatică. Elevii au concluzionat că eroul, parcurgând evoluția de la slugă la statutul de stăpân, de fapt, trece o suită de experiențe, ce finalizează cu moartea în vechea-i personalitate marcată de eroare și renașterea eliberată de răul care-l stăpânise: neascultarea.

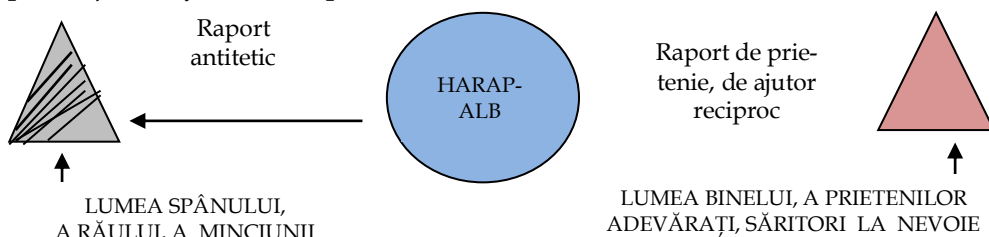
În centrul cu predilecție spre inteligența intrapersonală, a fost conștientizat un lucru esențial: întreaga operă e străbătută de indicații directe la inițiere în tainele vieții și au alcătuit următoarea maximă: „Cunoașterea este firul Ariadnei prin labirintul vieții. Ea este cheia victoriei și te face puternic”.

Cu multă plăcere, s-au încadrat în activitate cei cu inteligența predominantă muzical-ritmică. Au căutat cu mare interes melodia potrivită finalului operii. Ei au mai lecturat încă o dată textul, ca să nu le scape nici un detaliu, și au insistat să găsească afinități între lumea miraculoasă a basmului și muzică. Plini de entuziasm, au interpretat melodia Margaretei Pâslaru „Harap-Alb”.

Aflați în căutarea semnului zodiacal potrivit, elevii din grupul inteligenței naturaliste au căutat insistent trăsăturile definitorii ale eroului, cercetând scrupulos opera, analizând și argumentând.

În final, după ce au lansat ipoteze și le-au confirmat prin discuții aprinse, au constatat că lui Arap Alb îi sunt proprii următoarele trăsături: omenos, naiv, compătitor, hotărât, blajin, onorabil, stoic, milos, răbdător ș. a.

Grupul organizat conform inteligenței interpersonale a ales prima însărcinare și, în prezentarea lor, a evidențiat că, în basm, se configurează clar raportul *personaj-lume*. Răspunsul a fost structurat în următoarea schemă:

Verbal, elevii au comentat cele două lumi aflate în raport cu personajul: lumea prietenilor adevărați, săritori la nevoie, unde ideea *Binelui* e promovată prin *modelul Emanuel*, modelul virtuților creștine: *smerenie, hărnicie, milă, răbdare, blândețe, curățenie, nădejde, dragoste și lumea Spânului, a forțelor malefice.*

„Actorii” au prezentat câteva scene, propunând celorlalți să recunoască personajele. Înainte de a o face, au cercetat atent opera, ca să nu le scape detaliile caracteristice eroilor.

Acest excurs în lumea personajului literar ne determină să concluzionăm următoarele: prin explorarea inteligențelor multiple, putem dezvolta elevilor abilități de a crea un produs inedit, convingător, eficient și, bineînțeles, valorificăm potențialul lor de a inventa și a găsi soluții originale pentru probleme concrete. Deci suprapunerea motivației personale cu interesul pentru obiect este utilă pentru dezvoltarea unui spirit creativ.

La etapa postlecturii, elevii vor fi încurajați să-și exprime ideile, sentimentele trăite, folosind diverse tipuri de inteligență, iar sarcinile de lucru pot implica și scrierea creativă. Vom exemplifica, pornind de la poezia „Copaci fără pădure” de A. Păunescu, care a servit drept suport aplicativ al temei „Literatura – o experiență trăită prin ficțiune”. După lectura poeziei, elevii meditează, în tehnica scrierii libere, asupra versurilor și notează ideile proprii cu referire la subiectul „Copaci însingurați”. Astfel, fiind stimulate inteligența verbal-lingvistică și cea intrapersonală, elevii au formulat opinii de tipul: „Aflat singur în fața duratei, ești cuprins de melancolie provocatoare, ce se face bocet al condiției umane. Răsăritul coboară dureros în apus”.

După ce a fost audiată în interpretarea Tatianeii Stepa, pentru a stimula inteligența muzicală, intrapersonală, am solicitat să asocieze textul cu melodia și să completeze o fișă de receptare inițială a textului poetic:

Ce-am văzut	Ce-am auzit	Ce-am simțit

Sintetizând cele notate, elevii determină ușor starea de spirit a eroului liric, ce l-a motivat să se confeseze.

Apoi, elevilor li s-a propus să realizeze un desen sugestiv pentru poezie și să explice ce au vrut să spună prin el (inteligența vizual-spațială, verbal-lingvistică).

Pentru a-și exprima sentimentele trăite, au stabilit relațiile polare existente în poezie, clasificând opozițiile ce se conturează la nivelul imaginilor utilizate de poet (inteligenta naturalistă), și-au pus reciproc întrebări despre idei, atitudini ce a trezit discursul liric, au raportat textul la propria experiență de viață și de lectură (inteligentele intrapersonală și interpersonală).

Practica a demonstrat că elevii lucrează cu plăcere atunci când o fac prin modalitatea ce le este aproape de suflet.

Aceste exersări favorizează autocunoașterea, creând un cadru stimulat, plăcut și motivant pentru învățare. Ca ființe umane, avem capacitatea de procesare a limbajului, a numerelor, a relațiilor sociale, a celor spațiale. Nu putem vedea direct inteligențele, dar le observăm în acțiune, urmărindu-i pe elevi cum desfășoară variate tipuri de comportamente în rezolvarea sarcinilor.

Abordarea unui subiect din perspectiva acestei teorii nu înseamnă a folosi întotdeauna toate cele opt canale, ci explorarea a cât mai multe posibilități pentru a însuși un lucru. Pentru o bună înțelegere a materialelor prezentate la ora de limba și literatura română, este necesar să recurgem la toate inteligențele care sunt relevante pentru subiectul abordat.

Conduși de curiozitate, elevii vor deveni, pe neobservate, posesorii cunoștințelor, abilităților și atitudinilor propuse ca finalitate. Involuntar, ei descoperă cunoștințe pe care le integrează individual în sistemul inteligenței. „Înțelegerea este ținta și ea poate fi atinsă din perspective multiple,” ne transmite Gardner.

Societatea modernă cere oameni creativi și inovatori, aceasta fiind o condiție hotărâtoare a progresului și e de datoria noastră să credem în elevi și să-i ajutăm să se afirme prin valorificarea întregului potențial de cunoștințe și experiențe.

Cele expuse mai sus ne conving încă o dată că, a oferi „ținte” și sarcini de lucru compatibile profilurilor intelectuale și probleme contextualizate de tipul celor cu care se vor confrunta în viață, înseamnă a crea oportunități de învățare.

Bunul mers al procesului educațional și rezultatele obținute depind de metodele utilizate, fapt evidențiat de cercetările minuțioase ale lui Piaget, Galperin, Bruner, Skinner, Stanciu, Cerghit. Ei au subliniat ideea că școala este chemată să organizeze procesul de predare-învățare-evaluare în așa fel, încât să-l pună pe elev în posesia unor mijloace proprii de însușire a cunoștințelor, de aplicare în practică, în mod creator, abordându-se conceptul de instruire diferențiată din perspective multiple: strategii de optimizare a învățământului, direcții de formare a competențelor etc.

I. A. Comenius menționează: „... așadar, prin toate mijloacele posibile trebuie aprinsă, în copii, tendința fierbinte de a ști și a învăța. Metodele de instruire trebuie să micșoreze dificultatea învățării, pentru ca ea să nu displace copiilor și să nu-i dezguste la lecțiile următoare”.

Plecând de la sensul său etimologic (*methodos* = cale, drum), savanții au demonstrat că ea desemnează itinerarul pe care profesorul îl poate alege, pentru a-i ajuta pe elevi să găsească ei înșiși o cale de redescoperire a unor adevăruri.

Teoriile constructiviste, aplicate în domeniul educațional, în ultimii ani, subliniază rolul activ al celui care învață în crearea sau „construirea cunoștințelor”, pornind de la propria experiență, explorare, descoperire. Din aceste considerente, proiectăm activitățile didactice în contextul noilor tehnologii educaționale, axate pe activizarea elevilor.

În „Didactica limbii române”, Emanuela Ilie observă faptul că metodele interactive „sunt bazate și pe exploatarea altor tipuri de abilități decât cele considerate necesare la ora de literatură. Majoritatea necesită, din partea elevilor, și utilizează cu precădere spiritul lor de cooperare, abilitățile de lucru în echipă (inteligenta interpersonală), unele capacități empatice (inteligenta interpersonală) sau competențe de reprezentare grafică (inteligenta vizuală)”¹¹.

Pledoaria lui H. Gardner pentru centrarea reală a școlii pe individ, pe profilul propriu de inteligență, pe abilitățile și nevoile lui particulare canalizează spre alegerea unei metodologii propice contextului educațional cooperativ-interactiv.

Autorii lucrării „Formare de competențe prin strategii didactice interactive” optează pentru crearea unui cadru flexibil și agreabil valorizării elevului, menționând aportul programului „Lectură și Scriere pentru Dezvoltarea Gândirii Critice”, „care a introdus masiv în practica educațională metodele interactive, în a căror descriere, se argumentează potențialul lor pedagogic, care poate fi exploatat pe toate cele trei dimensiuni ale procesului de învățământ: predare-învățare-evaluare, dezvoltând judicios toate tipurile de inteligență, inclusiv cea interpersonală”¹².

Odată ce, în rezultatul introducerii teoriei inteligențelor multiple, procesul educațional devine centrat pe elev, iar acesta mai motivat și mai încrezător în propriile forțe, ne-am gândit că merită să încercăm abordarea la clasă, fie chiar și numai pentru a varia puțin ora. Suntem convinși de faptul că diversificarea metodelor didactice este o necesitate primordială, care încurajează valorizarea mai multor inteligențe. Printre ele, se află *proiectul*, metodă care implică elevii în situația de a căuta, a analiza, a compara, a descoperi, a crea un produs final, ce urmează a fi prezentat unui public, demonstrând prin acesta ce știu să facă. Vom recurge la ea, pentru a forma la elevi competența de cercetare și pentru a-i încuraja să descopere ceva interesant, dar să nu se mulțumească cu lucruri banale.

Proiectul, fie de tip constructiv (redactarea unui articol-produs al cercetării), fie de tip problemă (soluționarea unei situații problematizante), presupune parcurgerea a trei pași: pregătirea, implementarea, evaluarea. Pregătirea proiectului o considerăm cea mai dificilă, pentru că activitatea propriu-zisă, ce se desfășoară în celelalte etape depinde, în mare măsură, de selectarea temei dintr-o listă propusă de profesor, de conturarea obiectivelor, de activitatea eficientă a fiecărei echipe de lucru (în cazul nostru, constituite din elevi reprezentând diverse inteligențe, care vor colabora în realizarea sarcinilor prin coduri și simboluri), de stabilire a resurselor informaționale și clarifica-

rea aspectelor ce vor fi evaluate. Tot în etapa pregătitoare, se va decide asupra modului de prezentare a proiectului: poster, referat, mapă, Power Point.

În continuare, vom descrie cum a fost realizat un proiect în cadrul experimentului derulat. După ce elevii au studiat monografic creația lui L. Blaga (clasa a XII-a), am propus să cerceteze tema „L. Blaga -: universul liric”, pe care am diversificat-o în câteva variante și i-am îndemnat să selecteze una dintre ele. Elevii au ales subiectul „Lirica blagiană – reminiscență a demiurgiei în noi”. Le-am recomandat și o serie de surse bibliografice, care le-ar putea fi de folos. Am stabilit, împreună cu aceștia, următoarele aspecte:

- etapele proiectului;
- durata (2 săptămâni);
- formularea obiectivelor;
- formarea grupurilor (s-a respectat modulul: echipa alcătuită din 6 persoane, fiecare reprezentând câte o inteligență);
- repartizarea sarcinilor;
- tipul produsului (Power Point);
- criteriile de evaluare a proiectului.

Operele pentru exemplificare elevii și le-au selectat singuri.

Sarcinile au fost repartizate în felul următor:

1. Inteligența verbal-lingvistică: au cules informații, au făcut adnotări pe marginea textului, l-au redactat, au ales motto-uri.

2. Inteligența logico-matematică: au analizat, au clasificat datele, au revizuit informațiile și au alcătuit planul investigației.

3. Inteligența vizual-spațială: au inserat informațiile în tabele, diagrame, au potrivit culorile, imaginile pentru slide-uri.

4. Inteligența intrapersonală: au inclus reflecții și meditații personale, au determinat starea de spirit a eroului liric în diverse texte, au completat slide-urile cu aserțiuni ale unor critici literari, au alcătuit medalioane literare „Eu și poezia blagiană”.

5. Inteligența interpersonală: au cooperat cu membrii echipei, au explicat conotațiile unor simboluri și ale figurilor de stil, au stabilit afinități cu textele altor autori.

6. Inteligența muzical-ritmică: au indicat melodii pe versurile lui L. Blaga pentru mesajul fiecărui slide, potrivindu-le conținutului inserat în el.

Pe parcursul primei săptămâni, elevii au colaborat, adunând informația utilă, clasificând-o și analizând-o, apoi au alcătuit un „dosar” cu materiale. Redactorului grupului, reprezentantul inteligenței lingvistice, i-a revenit dificila activitate de redactare.

Împreună cu elevii fiecărei echipe, am discutat prima variantă a proiectului, după care s-au făcut schimbările necesare. Le-am explicat, în acest sens, cuvintele semnificative ale lui Septimiu Chelcea: „Statuile, vecine cu perfecțiunea, stau închise în blocuri de marmură... Ele își așteaptă sculptorul pentru a le elibera, pentru a da deoparte marmura care este de prisos”¹³.

La evaluarea proiectelor, ne-am condus nu numai de propriile observații, de jurnalul ținut de monitorul grupului, care a indicat cota de participare a fiecăruia, dar și de respectarea algoritmului alcătuit anterior cu elevii:

1. Corectitudinea informațiilor;
2. Diversitatea exemplurilor;
3. Originalitatea prezentării.

În unul dintre proiecte, chiar au propus și câteva repere pentru o posibilă sinteză.

În concluzie, ținem să menționăm că elevii au avut posibilitatea să-și aprofundeze cunoștințele în domeniu, alegând calea preferată (modul de a o face), datorită faptului că au pus în slujba acestui scop inteligența predominantă. Proiectul a servit drept punct de plecare pentru realizarea unei sinteze în care au fost utilizate informațiile conținute în el. Am observat că această metoda interactivă nu numai că a suscitât un interes sporit al elevilor, dar a contribuit și la modificarea relațiilor din triunghiul *profesor-elev-a cunoaște*, în sensul că profesorul nu mai este un simplu emițător al informațiilor, dar un ghid priceput, „care inițiază în tainele fenomenului literar”¹⁴, iar elevul se transformă într-un expert, „un partener în comunicarea cu profesorul”¹⁵. Metoda respectivă a favorizat dezvoltarea unor competențe pentru viață, organizatorice, de cooperare și relaționare interpersonală.

Adeptii teoriei inteligențelor multiple sugerează „meniuri” instrucționale diversificate pentru dezvoltarea abilităților cognitive multiple, considerându-le o condiție de bază în abordarea strategică a lecției. Pentru fiecare lecție în parte, vom identifica meniul lingvistic, cel logic sau vizual etc. Astfel am procedat la cercetarea dramei „Meșterul Manole” de Lucian Blaga.

Urmărind dezvoltarea inteligențelor multiple la etapa „evocare”, am propus elevilor să determine asemănările și deosebiriile dintre balada populară „Monastirea Argeșului” și drama blagiană. Sarcina a fost rezolvată prin Diagrama Venn, o tehnică de organizare grafică a informației, ce rezultă din discutarea a două sau mai multe texte, concepte, idei, noțiuni, care au asemănări și deosebiri și care activează mai multe inteligențe: logico-matematică, verbal-lingvistică, vizual-spațială, interpersonală. După ce am enunțat problema pentru discuție, printr-un brainstorming, au fost colectate informațiile necesare. Elevii au lucrat în perechi: au desenat cercurile, au scris textul-reper, iar pe suprafața comună – afinitățile. Apoi a urmat un comentariu oral al fiecărei divergențe, argumentele fiind însoțite de exemple extrase din opere.

Pentru a alcătui harta conceptuală a personajului Apostol Bologa, elevii au pornit de la o listă de idei cu privire la etapele vieții acestuia, obținută printr-un brainstorming: copilărie, licean, orfan, student la Filozofie, luptător, om. Apoi, ele au fost aranjate în așa fel, încât să decurgă unele din altele și s-au trasat linii între conceptele care relaționează, notându-se și exemple ce le ilustrează: uimit de viziunea divinității, „părăsit, izgonit, străin și neputincios”, „cu sufletul zdrențuit de îndoieli și sigur că și-a pierdut rostul în lume”, „conștiința să-ți

dicteze datoria, nu legile”, „numai în fața morții pricepe omul prețul vieții...”, „iubirea... stăpânește... în toate lumile existente și inexistente”.

Pasiunea cu care elevii s-au implicat, perseverența căutărilor, concentrarea și mobilizarea eforturilor ne-au convins că aceste modalități stimulează elevii să lucreze creativ, să inventeze, să gândească logic, să combine și să asocieze. Am observat că bucuria și tenacitatea cu care au realizat toate acestea rezultă din sentimental trăit: stăpânesc ei înșiși un lucru.

Ne vom referi și la *metoda pălăriilor gânditoare*, care dezvoltă competențele inteligenței lingvistice, logice, interpersonale și se bazează pe interpretarea de roluri în funcție de pălăria aleasă. Culoarea ei definește rolul și participanții trebuie să-i cunoască foarte bine semnificația:

- pălăria albă oferă o privire obiectivă, neutră, clară a informațiilor;
- pălăria roșie descătușează stările afective;
- pălăria neagră exprimă grija, prudența, este perspectiva gândirii negative, pesimiste;
- pălăria galbenă simbolizează optimismul, perspectiva pozitivă și constructivă;
- pălăria verde semnifică ideile noi, inovatoare;
- pălăria albastră e preocupată de organizarea, de controlul bunului mers al activității, generalizează discuția, dă semnalul de schimbare a pălăriilor și o încheie.

Elevul este provocat „să ia în răspăr textul”, să facă concluzii, să genereze idei, să identifice greșeli, să spună ce simte, lucruri ce i-ar putea fi de folos în diverse momente ale vieții. În continuare, vom prezenta un model, când am confruntat elevii cu o situație concretă, caracterizând personajul Felix Sima din romanul „Enigma Otiliei” de G. Călinescu. Proiectată la etapa de realizare a sensului, activitatea a vizat formarea competenței de comunicare orală. Elevii au fost organizați în grupuri, numărând de la unu la șase. Pălăria albă corespunde, respectiv, numărului unu, cea roșie - numărului doi etc.

Metoda a funcționat în felul următor:

- Pălăria albă (informează): Felix este „...un tânăr de vreo optsprezece ani. Fața îi era juvenilă și prelungă, aproape feminină din pricina șuvițelor mari de păr ce-i cădeau de sub șapcă, avea culoarea măslinie a obrazului și tăietura elinică a nasului”. Crește orfan de mamă în familia fostului doctor militar Iosif Sima. După moartea tatălui, vine la tutorele său, unchiul Costache Giurgiuveanu, „într-o seară de la începutul lui iulie, 1909”. Se îndrăgostește de Otilia, chipul căreia „îl urmărea în tot timpul”. Devine „profesor universitar, specialist cunoscut, autor de memorii și comunicări științifice, colaborator la tratate de medicină cu profesori francezi” și se căsătorește în chip strălucit.

- Pălăria galbenă (aduce beneficii): E studios, lumea lui adevărată este cea a științei. Refugiul lui este lectura: „era plăcerea lui cea mare, pe care și-o satisfăcea cum putea, împrumutând cărți sau, când avea bani, cumpărând”. „Avea un simț al disciplinei înnăscut”. N-are prieteni, doar Otilia e „o prietenă de vârsta lui”. Descoperă în ea „un factor feminin care-i lipsise”. Pentru

el, ea este mister, o imagine de vis, amestec de puritate și cochetărie. I se pare curioasă înclinația ei pentru un om mai în vârstă. Nematurizarea completă a lui Felix face ca declarația de dragoste să nu aibă efectul scontat. O iubește sincer, dar e timid. Onest, își caută insistent singur drumul în viață.

▪ Pălăria neagră (identifică greșelile): O iubește pe Otilia, dar ezită, e labial. Este gelos: „Nu nota atât primejdia, cât îmbrățișarea lui Pascalopol” și-l privește cu aversiune pe acesta. Dragostea devine obsesie: „Încearcă să adoarmă de-a binelea, însă, pe dată ce imaginea Otiliei se amesteca și fugea, se trezea speriat și o aducea înapoi. Începuse să nu mai poată visa altceva...” Sub influența fetei, privește „maniile” lui Giurgiuveanu cu oarecare simpatie. E complexat de situația sa de orfan.

▪ Pălăria roșie (spune ce simte despre): Este chinuit și tulburat de comportamentul neconvențional și imprevizibil al Otiliei și nu înțelege, nu acceptă aceste oscilații. Simte nesiguranță în legătură cu iubirea ei față de el, are nevoie de certitudini, de o discuție deschisă cu ea. Deznădejdea îl determină să părăsească casa unchiului. Este impresionat de atitudinea grijulie a fetei. Dezinteresat în privința banilor, „găsise că era rușinos și primejdios ca altcineva să știe cât venit are și cum îl fură bătrânul”. Iubirea, pentru el, e o comuniune de interese, idealuri, aspirații, o viață stabilă, mod de a organiza o familie. Suferă din cauza familiarității cu Pascalopol, în special, când Otilia, plecată cu el la Paris, nu-i răspunde. Derutat și consternat, are o scurtă aventură cu George-ta. Acceptă șederea cu stoicism în spațiul meschin oferit de cele două familii. Jignit de cuvintele Aglaei Tulea: „Un orfan trebuie să-și facă acolo repede o carieră, să nu cadă pe capul altuia”.

▪ Pălăria verde (generează ideile noi): Criticul literar Ion Rotaru precizează următoarele: „...cazul tânărului Felix Sima, analizat la momentul unei crize erotice trecătoare – iubirea pentru Otilia...”

▪ Pălăria albastră (clarifică): Deci Felix este un tânăr neexperimentat, care parcurge drumul devenirii sale profesionale împletit cu cel al dragostei. Otilia rămâne un vis adolescentin tulburător și frumos. Ambițios, muncitor, inteligent, se afirmă ca medic celebru, rămâne în lumea Ideii, reprezentând intelectualul autentic.

Jocul măștilor este un exercițiu eficient pentru elevii cu inteligența dominantă corporal-chinestezică. Această tehnică reflectă gradul de explorare a textului: atenție pentru detalii, pentru stările trăite de personaj într-o situație ori alta, elementele distinctive ale lui. Prezentăm mai jos esența exercițiului:

- Stabilirea „măștilor”: fiecare elev alege personajul pe care îl va interpreta;
- Pregătirea rolului și a măștii: elevul va sesiza toate nuanțele personajului, va alege elementele care-l deosebesc de ceilalți (detalii vestimentare, ticuri verbale etc.);
- Prezentarea personajului în fața clasei: se va realiza prin sugerarea identității personajului interpretat (vestimentația sau pantomima, o replică reprezentativă ori printr-un scurt monolog al „măștii”, conceput de elev, care să-i spună povestea);

- Recunoașterea personajului din spatele măștii (elevii-spectatori vor completa o fișă de lucru, notând identitatea personajului, detaliul care a condus la aceasta și o fișă pe care vor evalua elevul-actor: originalitate, capacitate de a surprinde esența personajului);

- Evaluarea activității elevului-actor se realizează în urma examinării fișelor.

Exercițiul se pretează la secvența didactică de verificare a lecturii unui text. Realizându-l, chiar și acei elevi care obișnuiesc „a pescui” rezumatele operelor, navigând pe Internet, vor „ara cu ochii minții”, pentru a identifica, a sesiza, a analiza încă o dată tipul de comportament, psihologia, limbajul, vestimentația, gesturile, mimica personajului. Dezvoltând și consolidând această inteligență, ei înțeleg că fiecare mișcare e cuvânt.

O altă metodă îndrăgită de elevi este cea a *horoscopului*. În opinia cercetătorilor, metoda respectivă este una distractivă, care vizează dezvoltarea vocabularului elevilor. Am aplicat-o pentru a folosi inteligența naturalistă și lingvistică în depistarea trăsăturilor morale ale personajului. Elevii au fost organizați în echipe, alcătuite din câte patru elevi, iar în interiorul ei a fost desemnat un raportor. Au fost parcurși următorii pași:

- Alegerea unui personaj pentru discuție;
- Citirea trăsăturilor fiecărui semn zodiacal;
- Opțiunea fiecărei echipe pentru încadrarea personajului în sfera unui semn zodiacal;
- Prezentarea în fața clasei a opiniilor și a argumentelor ce le motivează alegerea.

Elevilor li se acordă timp de lucru, apoi raportorii ies în fața clasei și justifică fiecare trăsătură morală, apelând la exemple semnificative extrase din operă.

Esența metodei nu este încadrarea personajului într-un semn zodiacal din punct de vedere astrologic, ci dezvoltarea capacităților de a înțelege profilul moral al lui.

Reflectând asupra strategiilor care armonizează cu inteligențele multiple, am pus în valoare doar unele dintre tehnicile și metodele învățământului formativ. Este cert un lucru: axarea la ore pe inteligențele multiple asigură o participare activă a elevilor pe tot parcursul lecției. Din această perspectivă, am putea realiza o clasificare convențională a metodelor ce angajează spectrul bogat al înzestrărilor umane.

Pentru a desemna clar efectele experimentului, am ținut un jurnal în care am completat graficul zilnic al valorificării inteligențelor multiple. Acesta ne-a ajutat să descoperim, la finele fiecărei săptămâni, ce inteligențe ale elevilor am concentrat în activitate, care dintre ele urmează a fi antrenate și ce schimbări sunt necesare în stilul meu de predare.

Punctele „tari” ale experimentului vizează învățarea activă și creativă, diferențiată și motivată a elevilor. Am constatat că dezvoltarea atitudinii activ-participative este factorul ce declanșează dorința de a comunica, de a argumenta, de a crea, de a aborda un text în mod original.

Aplicarea teoriei respective a condiționat schimbări la nivelul achizițiilor academice, relevate prin media notelor la disciplină. Ne dăm bine seama că toate acțiunile realizate pentru a recepta opera artistică cultivă sensibilitatea și gustul estetic, încrederea în sine și în oameni, într-un cuvânt, gândirea pozitivă.

Am prezentat doar unele modele de antrenare a inteligențelor multiple prin tehnici interactive ce se desprind din practică și care au devenit o necesitate, deoarece duc la sesizarea, de către educabili, a problemelor și la descoperirea unor căi inedite de soluționare, generând un fluid de idei, la „menținerea unei prospețimi intelectuale, sub forma unor vii dorințe de a descoperi, de a inventa” (G. Berger).

Note

¹Gardner, 2006, p. 216.

²*ibidem*, p. 218.

³*ibidem*, p. 188.

⁴Piso, p. 18, *apud* Cartaleanu *et alii*, 2008.

⁵Călinescu, 2008.

⁶Gardner, 2006, p. 206.

⁷Bolboceanu, 2007, p. 5.

⁸*ibidem*, p. 22.

⁹Cartaleanu *et alii*, 2010, p. 15.

¹⁰*ibidem*, p. 6.

¹¹Ilie, 2008, p. 234.

¹²Cartaleanu *et alii*, 2008, p. 12.

¹³Chelcea, p. 34, *apud* Cartaleanu *et alii*, 2008, p. 22.

¹⁴Ilie, 2008, p. 236.

¹⁵*idem*.

Referințe bibliografice

BOLBOCEANU, A. *Cunoașterea elevului: consiliere și orientare*. Chișinău: Editura Știința, 2007 [=Bolboceanu, 2007].

CARTALEANU, T., COSOVAN, O., GRAMA-TOMIȚĂ, A. *Limba și literatura română. Ghid de implementare a curriculumului modernizat pentru treapta liceală*. Chișinău: Editura Cartier, 2010 [=Cartaleanu *et alii*, 2010].

CARTALEANU, T., COSOVAN, O., GORAȘ-POSTICĂ, V., LĂSENCO, S., SCLIFOS, L. *Formare de competențe prin strategii didactice interactive*. Chișinău: Pro Didactica, 2008 [=Cartaleanu *et alii*, 2008].

CRISTEA, S. *Dicționar de termeni pedagogici*. București: Editura Politică, 1998.

DEX. București: Editura Univers Enciclopedic, 1998 [=DEX, 1998].

GARDNER, H. *Inteligențe multiple. Noi orizonturi*. București: Editura Sigma, 2006 [=Gardner, 2006].

ILIE, E. *Didactica literaturii române*. Iași: Editura Polirom, 2008 [=Ilie, 2008].

NEACȘU, I. *Instruire și învățare*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1999 [=Neacșu, 1999].